

MELYIK HÁZBAN ÁLLT BUDÁN AZ ELSŐ MAGYAR NYOMDA?

A magyar könyvnyomdászat és könyvkiadás félezer éves jubileumán különlegesen érdekes kérdés, hogy fővárosunknak pontosan melyik helyén működött Hess Andrásnak, az első budai nyomdásnak a műhelye, officínája. A jelenlegi Hess András tér Budán ezt a nevet nem helytörténeti jelleggel, hanem tisztelbeli emlékként viseli. A Hess-nyomda helyéről ugyanis nem maradtak fenn adatok.

Az első budai nyomda történetének kutatásával foglalkozó tudósaink közül Fitz József „Hess András, a budai ősnymodász” című, 1932-ben megjelent könyvében Fraknoi Vilmosra, a nagy történetíróra hivatkozik. Fraknoi sok értékes nyomdatörténeti adalékot tárt fel, s az ő feltevése szerint az első magyar nyomda a budai prépostság „valamelyik” épületében kapott helyet.

Gárdonyi Albert, Budapestnek 1914-től hosszú ideig főlevéltárosa (művei közé tartozik: „Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a 18. században”, „Régi pesti könyvkereskedők”) Fraknoi Vilmos pontatlan feltevésén túl már sokkal konkrétabban határozza meg a Hess-nyomda helyét. Mielőtt azonban őt idézem, az összefüggések megértésére nézzük meg, mit sikerült eddig Hess Andrásról feltárni.

Hess Andrásra és nyomdájára vonatkozóan a leghitelesebb dokumentumnak azt az előszót tekinthetjük, amelyet művéhez, az első magyarországi nyomtatott könyvhöz: a Chronica Hungarorumhoz ő maga írt. A latin nyelvű előszóból több fordítás van forgalomban. A leghívebb és legszébb szöveget Gerics Józsefnek köszönhetjük. Hess András előszavát áthatja a Karai László budai prépost iránti mélyesleges tisztelet és háláérzet:

„László tisztelendő úrnak, a budai egyház prépostjának, apostoli protonotáriusnak és a felséges Mátyás király alkancellárjának.

Midőn az elmúlt időben Latiumban voltam, Tisztelendő Uram, és láttam, milyen dicsére és javára vannak az emberi nemnek azok a férfiak, akik nagy tehetségükkel kitűnve, istenadta buzgalmukat könyvek nyomtatására fordították, elhatároztam, hogy erőmhöz mérten ilyen méltó és kiemelkedő feladat megoldásához látok, úgyhogy ha valamire vihetem, akkor azt ne csak a magam, hanem minél több ember hasznára fordítsam. Ezért, miután Isten segéd-mével, óhajom szerint, bizonyos idő alatt előrehaladtam, és ezért kegyel-

medtől híva a nemes Magyarországra jöhettem, időnek pedig bővében voltam, nagy és hosszadalmas munkába fogtam, tudniillik Magyarország krónikájának nyomtatásába, olyan munkába, amely — úgy gondoltam — minden magyarnak kedves, és öröme lesz. Mert amint szülőföldjét mindenki úgy szereti, ahogyan mást nem, és messze a földkerekség többi országa elé helyezi, akként minden ember tudni vágyja, hogy övéi, honfitársai miként éltek: hogyha jeles és emlékezetes dolgot lát, azt kövesse, ha pedig valami balul történtet lát, attól bölcsen óvakodjék. Midőn azonban fontolóra vettem és sokáig gondolkodtam, kinek ajánljam effajta munkásságom hosszú ideig csiszolt első eredményét, rajtat kívül, tiszteletre méltó Uram, nem találtam senkit. Hiszen velem szemben is nagy érdemeid vannak: a munkát, amelyet elvállaltam, nélkülöd sem elkezdni, sem elvégezni nem lehetett volna. Fogadd el hát ezt a kis ajándékunkat, amelyet joggal ajánlok Magasságodnak: hogy amint a munkának a leghathatósabb kezdeményezője voltál, úgy a befejezett műnek is részese légy.

Csigó László felvétele

Chronica Hungarorum

Finita Bude Anno Domini
MCCCCLXXIII in uigilia
penthecostes per Andream
Hess Hasonmás kiadásban
újra kiadta a Magyar Helikon
Horváth János fordításában
Soltész Zoltánné
tanulmányával a Zrínyi
Nyomda közreműködésével
Budapesten, 1973-ban

Azt hisszük, hogy ha majd idővel még nagyobb művet alkotunk, azt is nemes nevednek kell majd ajánlunk.”

Hess András személyéről hitelesen mind a mai napig csak annyit tudunk, amit az előszóban magáról szerény rövidséggel elmond. Történészeink megállapították, hogy a Georgius Lauer vezette római egyházi nyomdának volt a segédje. Karai László budai prépost, Mátyás király alkancellárja már 1470 őszétől diplomáciai küldetésben Rómában tartózkodott, ott megismerkedett Hess Andrással és meghívta őt Magyarországra. Hess magával hozta a főnökétől kapott betűmatricákat és Gutenberg János találmánysorozatának legbecsebb darabját, a betűöntő készüléket. Az ólombetűket Budán nyilván maga öntötte, mert tudósaink nem tartják valószínűnek, hogy az alkalmi, nem folyamatos munkát jelentő feladatra betűöntőt fogadott volna fel. Ezért pontosan azonosak a Lauer-nyomdában használt betűk a Chronica Hungarorum szövegének betűivel. Hess András, mintegy tizizenkét betanított munkással (sze-

dők, nyomók, segédmunkaerők) dolgoztatott. Ez a vezetőnek komoly háztartási gondokat is okozott, mert az akkori munkafeltételek szerint a nyomdai dolgozók a fizetésen kívül gazdájuknál szállást és ételmezést kaptak. A nyomtatásra szolgáló üzemi helyiségnek is alkalmasnak kellett lennie.

A nyomda helyének meghatározásához nagy segítséget nyújthatnak Gárdonyi Albertnak a Magyar Könyvszemle 1941. évfolyama 332–341. oldalán és az 1942. évfolyam 54. oldalán közölt kutatásai. Összegezzük megállapításait:

„A Magyar Könyvszemle utolsó számában Karai László budavári házának helyéül a pénzügyminiszteri palota keleti oldalát jelöltem meg, azon indokolással, hogy az utca keleti oldalát a domonkosok temploma és kolostora foglalta el. Magánházak tehát csupán az utca nyugati oldalán állhattak, ahol most a pénzügyminiszteri palota emelkedik. A Karai-ház helyére vonatkozó megállapításon kétségtelenül teszi II. Ulászló királynak az esztergomi káptalan magánlevéltárában található, 1506. október 31-i oklevele, amely szerint Kétházy Pál esztergomi prépost végrendeletében a házat miselapítványként az esztergomi káptalanra hagyta. A ház a mondott oklevél szerint a Boldogasszony-egyházzal, vagyis a mai Mátyás-templommal szemben állott, amiből arra kell következtetni, hogy a pénzügyminiszteri palota keleti oldalán keresendő Karai László prépost budavári háza, ahol a legrégebb magyarországi nyomdatermek készült.”

Hess András a Chronica Hungarorum előszavában megemlíti, hogy a prépost támogatása nélkül el sem kezdhetné volna a munkát. A támogatásnak a szükséges helyiségek rendelkezésre bocsátásával kellett kezdődnie. A Karai-ház azért is alkalmasnak mutatkozott nyomda számára, mert az egyik okmány szerint az aranyművesek, illetve az ötvösök utcájában állott. Hessnek pedig az ötvösök közreműködésére is szüksége volt, hiszen csak a betűk matricáit hozta magával.

Végül idézem Gárdonyi Albertnak a félezer éves jubileum alkalmából különösen időszerű szavait:

„Ha egyszer sor kerülne a Karai-ház emléktáblával való megjelölésére, akkor az emléktábla elhelyezésére a pénzügyminiszteri palota lenne a legalkalmasabb.”

Székely Artúr